Oona Foster,
Vaikuttamisen asiantuntija
Naisjärjestöjen Keskusliitto
5.9.2024

Naisjärjestöjen Keskusliiton lausunto hallituksen esityksestä eduskunnalle laiksi rikoslain muuttamisesta ja siihen liittyviksi laeiksi (HE 69/2024 vp)

Tiivistelmä:

• Kannatamme esitystä, jossa naisten ja tyttöjen sukuelinten silpominen (FGM) kielletään laissa. Erilliskriminalisointi selkeyttää teon vakavuutta ja rangaistavuutta sekä vastaa ihmisoikeuselinten Suomelle antamiin suosituksiin.

• Olemme ilahtuneita siitä, että kriminalisointi kattaa myös lievemmät silpomisen muodot ja naisen tai tytön viemisen ulkomaille silvottavaksi.

• Pidämme tärkeänä, että myös ulkomaille viemisen suunnittelu naisen tai tytön sukuelinten silpomistarkoituksessa tulee kriminalisoiduksi teon valmisteluna.

• Suositamme, että kaikkien rikoslain 21 luvun ehdotetun 6 c §:n 1 momentin eri kohtien naisen sukuelinten silpomisen valmistelurikosten tekotapojen, jotka kohdistuvat alle 18vuotiaaseen henkilöön, syyteoikeuden vanhentumisajan alkamisajankohta alkaisi siitä, kun asianomistaja on täyttänyt 18 vuotta.

• Yritys pakottaa tai taivutella henkilö sukuelinten silvontaan tulisi säätää rangaistavaksi huolimatta siitä, alistuuko uhri sen seurauksena silpomiseen.

• Ammattilaisten pakollista koulutusta silpomisen torjumisesta tulee tehostaa ja lisätä.

• Intersukupuolisiin lapsiin kohdistuvat lääketieteellisesti tarpeettomat leikkaukset ja hoidot, jotka tehdään ilman lapsen tietoon perustuvaa suostumusta, tulee kieltää.

Kiitämme mahdollisuudesta lausua esityksestä rikoslain muuttamisesta ja siihen liittyviksi laeiksi. Naisjärjestöjen Keskusliitto on muiden kansalaisjärjestöjen kanssa esittänyt pitkään naisten ja tyttöjen sukuelinten silpomisen kriminalisointia, joten kannatamme hallituksen esitystä, jossa naisten ja tyttöjen sukuelinten silpominen (FGM) kielletään laissa. Olemme ilahtuneita siitä, että kriminalisointi kattaa myös lievemmät silpomisen muodot ja naisen tai tytön viemisen ulkomaille silvottavaksi. Naisten ja tyttöjen sukuelinten silpominen on naisiin kohdistuvan väkivallan yksi ilmenemismuoto ja ihmisoikeusloukkaus. Sen kaikkien muotojen, teon valmistelun ja teossa avustamisen/tekoon osallistumisen tulee yksiselitteisesti olla kiellettyjä.

Silpomisen erilliskriminalisointi selkeyttää teon vakavuutta ja rangaistavuutta sekä auttaa vastaamaan moniin Suomen saamiin suosituksiin ja kansainvälisiin velvoitteisiin (mm. NKV-direktiivi, Istanbulin sopimus, GREVIO, CEDAW). Naisjärjestöjen Keskusliitto kannattaa naisten ja tyttöjen sukuelinten silpomisen valmistelua koskevan 6 c §:n säätämistä. Valmisteluteko tulisi tehdä 6 b §:ssä tarkoitetun rikoksen tekemistä eli naisen sukuelinten silpomista varten. Esitysluonnoksen mukaan muotoilu merkitsisi

korotettua tahallisuusvaatimusta. Lisäksi henkilön olisi tavoiteltava nimenomaan 6 b §:ssä tarkoitetun rikoksen tekemistä.

6 c §:n 1 momentin 2 kohdassa tekotapana olisi se, että henkilö ”vie naisen tai tytön ulkomaille”. HE-luonnoksen mukaan naisen tai tytön ulkomaille vieminen edellyttäisi, että tekijä toimittaa tämän ulkomaille ollen itse mukana matkalla eikä esimerkiksi lentolipun ostaminen naiselle tai tytölle tämän ulkomaan matkaa varten ei olisi ulkomaille viemistä, jos tekijä ei lähde itse matkalle mukaan. Tällaisen menettelyn rangaistavuutta voitaisiin sen sijaan arvioida osana 1 kohdassa tarkoitettua, 6 a §:n 1 momentin 2 kohdan mukaista yksityiskohtaisen suunnitelman laatimista.

Rikosuhripäivystys on aiemmassa HE-luonnoksesta antamassaan lausunnossaan esittänyt huolensa siitä, ettei ulkomaille viemisen suunnittelu tai valmistelu välttämättä täyttäisi 6 a §:n 1 momentin 2 kohdan tunnusmerkistöä ja ehdottaa, että 6 c §:n 1 momentin 2 kohdan tulisi kattaa myös ulkomaille viemisen suunnittelu ja valmistelu ulkomaille viemisen järjestämisenä, vaikka tekijä ei itse lähtisikään matkalle mukaan. Naisjärjestöjen Keskusliitto pitää tärkeänä, ettei rikoslakiin jää aukkoja ulkomaille viemisen tai sen valmistelun suhteen ja kehottaa varmistamaan, että myös ulkomaille viemisen suunnittelu naisen tai tytön sukuelinten silpomistarkoituksessa kriminalisoidaan teon valmisteluna.

Ehdotetun 6 c §:n 1 momentin 3 kohdassa tekotapana olisi se, että henkilö pakottaa tai järjestää naista tai tyttöä alistumaan 6 b §:ssä tarkoitettuun tekoon eli naisen sukuelinten silpomiseen. Silpomiseen alistumaan pakottamista tai järjestämistä tulisi tulkita yhdenmukaisesti Istanbulin sopimuksen 38 artiklan b ja c kohdassa käytettyjen vastaavien tekotapojen kanssa. Sopimuksen 38 artiklan b- ja c-alakohdat koskevat naisen pakottamista tai järjestämistä alistumaan johonkin artiklan a-alakohdassa mainittuun tekoon ja tytön kehottamista, pakottamista tai järjestämistä alistumaan johonkin a- alakohdassa mainittuun tekoon.

Esitysluonnoksen mukaan ilmaisun ”alistumaan” osalta edellytettäisiin pakottamisen tai järjestämisen lopullisuutta siinä merkityksessä, että pakottamisen tai järjestämisen seurauksena nainen tai tyttö alistuu siihen, että hänen sukuelimensä on tarkoitus silpoa. Riittävää ei siten olisi se, että henkilö uhkaa, ohjaa tai muuten pyrkii vaikuttamaan naisen tai tytön tahtoon, jos menettelyllä ei kuitenkaan ole naisen tai tytön tahtoon vaikutusta. Vaikka ehdotettu säännös on linjassa Istanbulin sopimuksen 38 artiklan b- ja c-alakohtien kanssa, katsoo Naisjärjestöjen Keskusliitto, että sen näyttäminen toteen, että pakottamisella tai järjestämisellä on kyetty vaikuttamaan naisen tai tytön tahtoon tilanteessa, jossa itse tekoa ei kuitenkaan ole tapahtunut, voi olla hankalaa. Tämä voi puolestaan vaikeuttaa 6 c §:n 1 momentin 3 kohdan soveltamista. Lisäksi Naisjärjestöjen Keskusliitto huomauttaa, että Rikosuhripäivystys on lausunnossaan kyseenalaistanut sen lähtökohdan, että valmistelurikos edellyttää naisen tai tytön

alistumista ja esittänyt mahdolliseksi vaihtoehdoksi, että pelkkä pyrkimys vaikuttaa naisen tai työtön tahtoon täyttäisi 6 c §:n 1 momentin c kohdan tunnusmerkistön.

Luonnoksen mukaan 6 c §:n 1 momentin 3 kohdan mukaista järjestämistä koskevaa tekotapatunnusmerkkiä ei sovellettaisi tilanteisiin, joissa nainen tai tyttö ei kykene lainkaan muodostamaan omaa tahtoaan silpomisestaan, koska tällöin ei ole myöskään ajateltavissa, että hänen tahtoonsa olisi mahdollista vaikuttaa. Näin on esimerkiksi pienten lasten kohdalla. Naisjärjestöjen Keskusliitto kiinnittää huomiota siihen, ettei tässä yhteydessä ole määritelty, mitä tarkoitetaan puhuttaessa ”pienistä lapsista”.

Rikosoikeudellista vanhentumista koskevat huomiot

Istanbulin sopimuksen 58 artiklassa määrätään siitä, että lapsiin kohdistuneiden sukuelinten silpomisrikosten syyteoikeuden vanhentumisajan tulee jatkua niin kauan kuin on tarpeen kyseisen rikoksen vakavuuteen nähden. Näin asiaa koskeva oikeudenkäynti voidaan panna vireille sen jälkeen, kun uhri on tullut täysi-ikäiseksi.

Esityksessä ehdotetaan, että alle 18-vuotiaaseen henkilöön kohdistuneen naisen sukuelinten silpomisen ja rikoslain 21 luvun ehdotetun 6 c §:n 1 momentin 3 kohdassa tarkoitetun rikoksen syyteoikeuden vanhentumisaika alkaisi siitä, kun asianomistaja on täyttänyt 18 vuotta. Tämä on tärkeä kirjaus, joka parantaa alaikäisenä silpomisen uhreiksi joutuneiden suojaa. Sen sijaan rikoslain 21 luvun ehdotetun 6 c §:n 1 momentin 1 ja 2 kohdassa tarkoitetut rikokset (silpomisen valmistelu ja ulkomaille vieminen) vanhentuisivat yleisten rikosoikeudellista vanhentumista koskevien säännösten mukaan myös silloin, kun ne ovat kohdistuneet alle 18-vuotiaaseen henkilöön.

Naisjärjestöjen Keskusliitto esittää, että myös edellämainittujen rikosten kohdalla vanhentumisaika alkaisi uhrin täytettyä 18 vuotta. Vaikka esitysluonnoksessa todetaan, ettei Suomessa ole NKV-direktiivin puitteissa käytännön tarvetta ulottaa erityistä syyteoikeuden vanhentumisajan alkamisajankohtaa muihin naisen sukuelinten silpomisen valmistelurikoksen muotoihin. Silpomisen valmistelurikokset voivat kuitenkin olla yhtä tuhoisia kuin itse teon toteuttaminen, koska ne asettavat uhrin välittömään vaaraan ja voivat johtaa lopulta itse silpomistekoon. On perusteltua, että myös näiden rikosten osalta syyteoikeuden vanhentumisaika alkaisi siitä, kun asianomistaja täyttää 18 vuotta. Lisäksi tämä olisi linjassa Suomen ratifioiman YK:n lapsen oikeuksien sopimuksen kanssa, joka velvoittaa turvaamaan lapsen oikeuden suojeluun kaikilta väkivallan muodoilta. Laajentamalla syyteoikeuden vanhentumisaikaa valmistelurikoksiin Suomi osoittaa sitoutumistaan ihmisoikeuskäytäntöihin ja kansainvälisiin velvoitteisiin suojella naisten ja tyttöjen oikeuksia.

Ammattilaisten kouluttaminen

Pelkkä silpomisen kriminalisointi erillissäännöksin ei riitä, ellei lakia soveltavilla viranomaisilla ole riittävää osaamista naisiin kohdistuvan väkivallan ilmiöistä, kuten silpomisesta.

Sekä Istanbulin sopimus (artikla 15) että EU:n naisiin kohdistuvan väkivallan direktiivi (artikla 36) edellyttävät, että ammattilaisia koulutetaan tunnistamaan ja käsittelemään silpomista ja siihen liittyviä kysymyksiä. GREVIO täsmensi Suomea koskevassa arviointiraportissaan vuonna 2019, että yleissopimuksen 15 artiklassa asetettu koulutusvaatimus tarkoittaa järjestelmällistä perus- ja täydennyskoulutusta kaikille väkivallan uhrien tai tekijöiden kanssa tekemisissä oleville ammattilaisille. Se kehotti Suomea ottamaan käyttöön järjestelmällisen ja pakollisen perus- ja täydennyskoulutuksen kaikista Istanbulin yleissopimuksen soveltamisalaan kuuluvista väkivallan muodoista erityisesti kaikille lainvalvontaviranomaisille ja syyttäjille. GREVIO kehotti lisäksi järjestämään koulutusta kaikille ammattilaisille, jotka työskentelevät väkivallan uhreiksi joutuneiden naisten tai lasten kanssa. Myös CEDAW-komitea huomautti vuoden 2022 suosituksissaan, että Suomi ei komitean saamien tietojen mukaan järjestä silpomisen käsittelyyn liittyvää valmiuksien kehittämistä ja valistusta julkisen terveydenhuollon ammattihenkilöille.

Tietoisuuden lisääminen ja tukipalveluiden tarjoaminen

Liittyen silpomisrikosten vanhentumisaikoihin Naisjärjestöjen Keskusliitto muistuttaa, että uhrin oikeuksiinsa pääsyn edellytyksenä on, että uhri on tietoinen siitä, että hänen oikeuksiaan on loukattu hänen ollessaan esim. vasta pieni lapsi. Naisjärjestöjen Keskusliitto huomauttaa, että tämä edellyttää tietoisuuden lisäämistä silpomisesta ja sen haitoista, silpomisen eri muodoista, silpomisen ja sen valmistelun sekä ulkomaille viemisen rangaistavuudesta. Ennaltaehkäisyä ja tietoisuuden lisäämistä edellytetään myös nkv-direktiivin artiklassa 34.

Tietoisuuden kasvattamisen lisäksi tulee huolehtia myös tukipalveluiden järjestämisestä silpomisen uhreille nkv-direktiivin artiklan 27 mukaisesti ja myös tapauksissa, joissa silpomisesta on kulunut mahdollisesti pitkäkin aika.

Intersukupuolisten lasten asema

Myös intersukupuolisten lasten lääketieteellisesti ei-välttämättömät hoidot ovat ihmisoikeus- ja perusoikeusloukkaus. Ne rikkovat lapsen oikeutta henkilökohtaiseen vapauteen ja koskemattomuuteen ja yksityiselämän suojaan. Intersukupuolisiin lapsiin kohdistuvat lääketieteellisesti tarpeettomat sukuelimiä muokkaavat leikkaukset ja muut toimenpiteet sekä hoidot, jotka tehdään ilman lapsen tietoon perustuvaa suostumusta, tulee kieltää. YK:n ihmisoikeusvaltuutettu, Euroopan neuvoston ihmisoikeusvaltuutettu, Euroopan unionin perusoikeusvirasto sekä Euroopan neuvoston parlamentaarinen yleiskokous ovat peräänkuuluttaneet lapsen omaa tietoon perustuvaa suostumusta

sellaisille toimenpiteille, jotka eivät ole välttämättömiä lapsen terveyden kannalta. YK:n ihmisoikeuskomitea huomautti vuonna 2021 Suomelle antamissaan päätelmissä ja suosituksissa (CCPR/C/FIN/CO/7) olevansa huolissaan siitä, että intersukupuolisille lapsille tehdään edelleen peruuttamattomia ja kajoavia lääketieteellisiä toimenpiteitä. Komitea pani myös huolestuneena merkille, että tällaiset toimet toteutetaan usein ennen kuin lapsi on sen ikäinen, että pystyisi itse antamaan täyden, vapaan ja tietoon perustuvan suostumuksensa toimenpiteelle.